

УДК 378.14:811

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-23-8>

КОСТИК Є. В.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

СІЛЮТІНА І. О.

Національний транспортний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

В статті розглянуто особливості викладання іноземної мови професійного спрямування для студентів немовних спеціальностей. Визначено, що для покращення якості вітчизняної освіти одним з провідних завдань професійної підготовки студентів є формування конкурентоспроможного фахівця, зокрема, формування його іноземної комунікативної компетентності. Розглянуто процес вивчення іноземної мови студентів немовних спеціальностей. Зазначено, що він має специфічні риси та характеристики, а саме: певну лексичну базу, професійну термінологію, ведення ділового листування, підбір комунікативних завдань, текстів для читання та завдань з аудіювання, виходячи з професійної діяльності студентів. Доведено, що ефективність навчання іноземної мови може бути досягнута при умові включення студентів в процес активної самостійної та творчої навчальної діяльності. Студенти повинні отримати можливість взаємодіяти відповідно до своїх внутрішніх цілей та потреб, зберігати свою індивідуальність, приймати відповідальні рішення. Важливо також надавати їм великий вибір різних видів діяльності, серед яких вони можуть обрати найбільш близький до їх здібностей та завдатків. Визначено, що найбільш продуктивними та актуальними методами викладання іноземної мови професійного спрямування для студентів немовних спеціальностей є в більшому ступені комунікативна та проблемна методики. Доведено, що необхідно використовувати ті форми та прийоми навчання іноземної мови, які найбільш активізують комунікативну та пізнавальну діяльність.

Ключові слова: іноземна мова за професійним спрямуванням, комунікативна компетентність, методи навчання, студенти немовних спеціальностей.

YEVHENIIA KOSTYK

Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

IRYNA SILIUTINA

National Transport University

PECULIARITIES OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE OF PROFESSIONAL ORIENTATION FOR STUDENTS OF NON-LANGUAGE SPECIALTIES

The article considers the peculiarities of teaching a foreign language for professionals in non-language specialties. It is determined that in order to improve the quality of domestic education, one of the leading tasks of professional training of students is the formation of a competitive specialist, in particular, the formation of his foreign communicative competence. The process of learning a foreign language for students of non-language specialties is considered. It is noted that it has specific features and characteristics, namely: a certain lexical base, professional terminology, business correspondence, selection of communicative tasks, reading texts and listening tasks, based on the professional activities of students. It is proved that the effectiveness of foreign language teaching can be achieved if students are included in the process of active independent and creative learning activities. Students must be able to interact in accordance with their internal goals and needs, maintain their individuality, make responsible decisions. It is also important to give them a wide choice of different activities, from which they can choose the one closest to their abilities and talents. It is determined that the most productive and relevant methods of teaching a foreign language for professionals in non-language specialties are more communicative and problematic methods. It is proved that it is necessary to use those forms and methods of teaching a foreign language that most enhance communicative and cognitive activities.

Key words: foreign language for professional purposes, communicative competence, teaching methods, students of non-language specialties.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Розвиток сучасного суспільства викликає потребу в нових підходах та способах підготовки фахівців в різних наукових галузях. Конкурентоспроможний фахівець, який відповідає теперішнім вимогам, зобов'язаний володіти широкими знаннями в конкурентній науковій галузі та демонструвати володіння іноземною мовою на достатньому рівні. Таким чином, основна мета, що стоїть перед викладачем іноземної мови, який працює зі студентами немовних спеціальностей, це досягнення студентами рівня володіння іноземною мовою, необхідного для успішного використання на практиці в його майбутній професійній діяльності. Професійно-орієнтоване навчання передбачає професійну спрямованість змісту як навчальних матеріалів, так і безпосередньо навчальної діяльності, що формує професійні вміння.

На даний час випускнику закладу вищої освіти приходить використовувати іноземну мову в різних сферах спілкування (участь в наукових конференціях, спілкування з представниками іноземних закладів вищої освіти та іноземними фахівцями тощо). Таким чином, вміння читати та перекладати тексти зі спеціальності вже не може рахуватися достатнім. Відповідно, зміст навчання іноземної мови повинен бути комунікативно та професійно спрямованим. Необхідно чітко визначати цілі викладання іноземної мови для студентів нелінгвістичних спеціальностей. Важливим завданням викладача стає активізація зацікавленості

студентів до дисципліни, шляхом демонстрації перспектив, які відкриваються перед ними у випадку володіння іноземною мовою на високому професійному рівні. Потреба в них як в майбутніх фахівцях в професійній галузі істотно зростає. Діапазон можливостей застосування, отриманих ними знань істотно розширюється.

Ефективність професійної та мовної освіти фахівця в більшості визначається прийнятою в суспільстві на певному етапі його розвитку освітньою концепцією та побудованою на її основі моделлю підготовки фахівця.

На даний час в якості такої провідної концепції розглядається компетентнісний підхід. Мета викладання іноземної мови в немовних закладах вищої освіти полягає у формуванні та подальшому розвитку у майбутніх фахівців комунікативної компетенції з врахуванням всіх її складових субкомпетенцій. Інакше кажучи, студентам необхідно володіти певною низкою знань, навичок та вмінь, достатніх для здійснення іноземної усної та письмової комунікації, в рамках як соціальної, так і професійної сфери спілкування.

Аktуальність даної теми обумовлена тим, що на даний час до майбутніх фахівців зі сторони роботодавців пред'являються все більш високі вимоги, оскільки зросла конкурентоспроможність на ринку праці. Ефективне формування професійних якостей студента та якісний стрибок в професійному розвитку майбутнього фахівця здатен забезпечити саме заклад вищої освіти, використовуючи принцип міждисциплінарної взаємодії, де іноземна мова виступає в якості необхідного та обов'язкового компонента.

Аналіз досліджень та публікацій

Проблемам та особливостям викладання іноземної мови за професійним спрямуванням в закладах вищої освіти присвячено праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, О. П. Биконя, В. Д. Борщовецької, А. І. Гордєєва, Т. М. Каменева, Т. М. Корж, Ю. В. Манько, О. П. Петрашук, О. Г. Полякової, О. М. Середи та інших. Проте, незважаючи на важливість отриманих результатів, актуальним для закладів вищої освіти в сучасних умовах постає питання розвитку комунікативних компетенцій з іноземної мови студентів немовних спеціальностей.

Формулювання цілей статті

Мета дослідження – обґрунтування особливостей викладання іноземної мови професійного спрямування для студентів немовних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу

Сучасні умови життя, вимоги до майбутнього фахівця, нові методи прийняття на роботу потребують пошуку нових підходів до підготовки майбутнього фахівця. Володіння іноземною мовою стає необхідною якістю особистості. Науково-технічна революція, що викликала інформаційний вибух, обумовила залучення зростаючої кількості фахівців безпосередньо в здійснення міжнародних науково-технічних зв'язків та розширення культурних і ділових контактів. Ефективне функціонування системи міжнародної інформації неможливо без спеціалістів, які реально володіють іноземною мовою, здатні швидко вилучати інформацію з іноземних джерел без перекладача, викладати її на рідній мові та використовувати в науковій роботі. Всім відомо, що розповсюдження та вивчення іноземних мов є однією з важливих умов людського прогресу. Мова потрібна для того, щоб отримувати знання та вміти використовувати їх в професійному спілкуванні.

Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов пов'язані як з радикальною зміною методичної парадигми, так і з технічним оновленням процесу навчання, що віддзеркалюється у використанні нових засобів навчання, насамперед, мультимедійних комп'ютерних програм та підручників. Останні досягнення в галузі високих технологій відкривають перед викладачами іноземної мови широкі можливості для подальшого вдосконалення навчального процесу та його спрямування на якісно нове підґрунтя. Технологічні можливості мультимедійних засобів досить значні, оскільки вони дозволяють організувати різну навчальну діяльність студентів, значно підвищують ефективність та мотивацію навчання [1, с. 12].

Розвиток комунікативних навичок необхідний студентам за всіма напрямками підготовки. Міжнародне співробітництво сприяє професійному розвитку фахівців та ефективному здійсненню наукових досліджень, тому навчання іноземної мови є невід'ємним компонентом їх професійної освіти. Специфіка професійної діяльності полягає в тому, що майбутні фахівці повинні регулярно знайомитися з новою науковою зарубіжною літературою, тому в навчанні необхідно використовувати оригінальні тексти, при цьому існує необхідність пошуку нових способів, методів та прийомів навчання іноземною мовою. В процесі викладання іноземної мови необхідно формувати й специфічні мотиваційно-ціннісні установки – розуміння призначення професій, інтерес до інтелектуальної діяльності, прагнення до нестандартного творчого підходу до вирішення завдань.

Тенденції в навчанні іноземним мовам в немовних закладах вищої освіти узгоджуються з тенденціями професійної освіти та навчання (рис. 1).

Рис. 1. Тенденції в навчанні іноземних мов

Джерело: побудовано авторами за даними [1, с. 34].

Сучасна концепція викладання іноземної мови в немовному закладі вищої освіти передбачає створення такої системи підготовки фахівців, яка дозволить їм легко адаптуватися до динамічних змін умов професійної діяльності, тобто націлена на професійно-орієнтоване навчання іноземною мовою.

Метою викладання іноземної мови професійного спрямування для студентів немовних спеціальностей є навчання їх протягом обмеженого навчальними рамками періоду перекладання текстів зі своєї спеціальності та розуміння носіїв мови, поєднуючи під час навчання традиційні та інноваційні методи [3, с. 50].

Враховуючи напрямок підготовки, викладач підбирає необхідні навчальні матеріали для організації навчального процесу. Основними напрямками навчального процесу є:

- 1) розбір професійних текстів;
- 2) вивчення спеціальних тем для розвитку навичок усної комунікації;
- 3) вивчення глосарію зі спеціальності на іноземній мові;
- 4) створення методичних розробок для формування лексичної та граматичної бази.

В основу структурування змісту програми професійної підготовки студентів повинен бути покладений принцип модульного підходу, що передбачає розділ матеріалу на модулі (рис. 2).

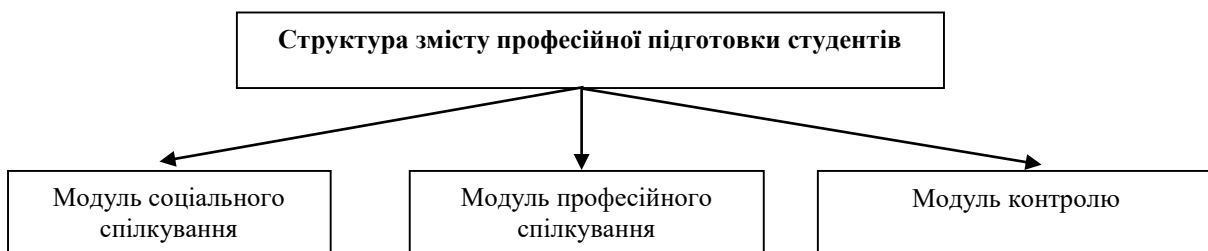

Рис. 2. Структура змісту програми професійної підготовки студентів

Джерело: побудовано авторами за результатами проведених досліджень.

Модуль соціального спілкування включає в себе: соціально-побутове спілкування, соціокультурне спілкування, соціально-політичне спілкування. Модуль професійного спілкування складається з загальнопрофесійного спілкування та виробничого спілкування. Важливо підкреслити, що саме в рамках модулю професійного спілкування повинна бути передбачена найбільша кількість аудиторних годин, студенти, з одного боку, вивчають іноземну мову, а з іншого, засобами іноземної мови набувають знання та розвивають навички та вміння, необхідні для їх майбутньої діяльності.

Надзвичайно важливим є визначення змісту навчання, зокрема, такого його компоненту, як тематичне наповнення, тобто тем, які є актуальними, значимими та цікавими для студентів.

Оскільки студентам необхідно засвоїти значний обсяг інформації, то перед викладачем стоїть непросте завдання, а саме, як організувати спільну роботу зі студентами найбільш ефективно. У зв'язку з цим викладачі кафедри іноземних мов закладу вищої освіти в навчальному процесі широко використовують прийом картування, тобто побудови різних типів карт, які дозволяють систематизувати інформацію,

виокремити ключові дані, розташовувати цю інформацію так, щоб її було легко запам'ятовувати та відтворювати. Наприклад, словникові карти сприяють індивідуальному відбору активного словника щодо тематики курсу; ментальні карти дають можливість розвивати тему та виділяти в ній головні та другорядні ідеї. Велика увага в освітньому процесі приділяється навчанню студентів побудові когнітивних карт. Використання даного прийому дозволяє ефективно використовувати час і на занятті, і в процесі самостійної роботи студентів, розвиває низку вмінь роботи з текстами та іншими джерелами інформації. При побудові карт реалізується методичний принцип індивідуалізації, оскільки студенти самостійно працюють з інформацією, відбирають її, розташовують певним чином та в подальшому використовують в усній чи письмовій комунікації.

Однією з головних навичок, яку необхідно сформувати в студентів немовних спеціальностей є навичка роботи з письмовим текстом. Важливо навчити студента не просто працювати з іноземним текстом з професійної тематики, але й виокремити з нього необхідну інформацію. Іноземний текст повинен стати для студента додатковим джерелом даних, ресурсом, який оптимізує його діяльність. Під час читання тексту відбувається процес засвоєння лексики, в уяві будуються реалії культури рідної та іноземної мови, формується термінологічна база. В процесі роботи з текстом у студента формуються навички переглядового та ознайомчого видів читання. Формування навичок всіх видів читання створює міжпредметні зв'язки з іншими дисциплінами, які передбачають роботу зі спеціальною літературою [4, с. 482].

Навчання аудіюванню студентів немовних спеціальностей відбувається за рахунок прослуховування текстів, діалогів, монологів, інтерв'ю, висловлювань з вивчених тем. Частіше всього теми пов'язані з профілем навчання студентів, однак задіяними є й загальні розмовні теми, сюжети, що відображають культуру іноземної мови. Таким чином, у студентів формуються навички сприйняття та розуміння іноземної мови.

Оволодіння письмовою мовою студентами відбувається за рахунок виконання спрямованих на це вправ. Такими вправами є написання ділових та особистих листів на іноземній мові, які формують навички ведення ділового листування. Фахівці, які закінчили немовну спеціальність, повинні вміти оформляти анотації для наукових статей, складати звіти та резюме, готувати доклади для науково-практичних конференцій на іноземній мові.

Вміння вести комунікацію на іноземній мові залишається найголовнішою навичкою у формуванні комунікативної компетенції. Навчання говорінню на немовній спеціальності відбувається за рахунок ведення бесід на професійні теми, організації колоквиумів. Студентам надаються завдання щодо складання діалогів для формування навичок ведення діалогічної мови. Активно застосовується метод кейсів, обмін думками, дискусії, рольові ігри. Для формування монологічної мови студентам надаються завдання зі складання повідомлень з пройдених тем, виступів, докладів.

Як свідчить досвід, підвищують мотивацію навчання та інтерес до предмету нетрадиційні форми проведення занять. Такі заняття краще проводити після вивчення теми або декількох тем, які будуть виконувати функцію контролю. Серед таких нетрадиційних занять можна виділити наступні:

1. Заняття-диспут, коли, наприклад, обговорюються спірні питання. Така форма роботи допомагає в усній практиці, вчить студентів логічно правильно висловлювати свої думки, триматися на публіці.

2. Заняття-екскурсія. Створюються мікрогрупи по 3-4 людини, та кожна група отримує своє завдання, йде своїм маршрутом, збираючи при цьому потрібні відомості. Такого виду заняття можна проводити при вивченні країнознавчого матеріалу.

3. Заняття-проблема, коли обирається актуальна ситуація, яка обговорюється зі студентами. Такі заняття включають студентів в пошукову діяльність, що сприяє розвитку самостійності та їх творчої активності.

4. Круглий стіл, коли відбувається обмін думками з будь-якого питання або проблеми. Така форма потребує попередньої підготовки та наявності певних знань, оскільки студент повинен правильно висловлювати свої думки та відстоювати свою точку зору з даної проблеми.

5. Рольова гра, при якій студенти беруть на себе певні ролі, що імітують ділові або соціальні відносини. Правильно підібрані та розподілені серед студентів ролі мотивують їх до комунікативної взаємодії, програмуєть їх мовну поведінку, створюють необхідну комунікативну базу для розвитку соціальних та мовленнєвих умінь і навичок. Головним принципом є принцип активної комунікації, де за основу беруться професійно-проблемні ситуації. Такі ситуації реалізуються через колективну роботу, де кожен опиняється в ситуації активної взаємодії. Основний акцент фокусується на тому, щоб зробити процес навчання максимально природним та наближеним до умов реального спілкування.

Правильна організація процесу навчання іноземній мові сприяє розширенню наявного та набутого досвіду. В ході спілкування студенти реалізують сформований попередній життєвою практикою образ поведінки, характерний для носія певної ролі. Доцільно пропонувати соціально гострі, навчально-мовленнєві ситуації, в яких студенти можуть самостійно програмувати мовні дії, ставити цілі, реалізовувати завдання, впливати на співрозмовника та самостійно оцінювати ступінь успішності мовленнєвої взаємодії.

6. Відеоуроки також мають велике значення. Відеофільм чинить емоційний вплив на студентів, допомагає розвитку уваги та пам'яті. Під час перегляду виникає атмосфера спільної пізнавальної діяльності,

і навіть, пасивні студенти включаються в процес роботи. Використання в навчальному процесі відеофільмів сприяє успішному формуванню комунікативної компетенції студентів закладу вищої освіти.

7. Метод кейсів – методи активного проблемно-ситуаційного аналізу, що ґрунтуються на навчанні шляхом вирішення конкретних задач-ситуацій. Мета даного методу – спільними зусиллями групи студентів проаналізувати ситуацію та відпрацювати практичне найбільш оптимальне рішення. Студентам пропонується усвідомити ситуацію професійної діяльності, яка передбачає необхідність вирішення проблеми. В процесі вирішення конкретної проблеми студенти використовують весь необхідний комплекс засвоєних знань та вмінь. Кейс-метод сприяє розвитку в студентів вміння вислуховувати та враховувати альтернативну точку зору, аргументовано доводити свою, переконувати навколишніх, представляти перед групою свій варіант вирішення проблеми, обговорювати способи вирішення проблеми в групі, брати участь в дискусії, а також розробити свій стиль мислення та поведінки.

Як свідчить досвід, починати вивчення іноземної мови професійного спрямування слід з простих описів, характеристик та монологічної форми їх обробки на початковому етапі. Потім можна вивчати й більш складні за структурою та стилем тексти, але як можна раніше намагатися сформувати в студентів алгоритм їх діяльності в режимі комунікативної пари. Необхідно також проаналізувати попередні знання студентів з іноземної мови та спеціальності, їх вік, ступінь навчання та інше. Після відбору словотвірних, лексичних та граматичних структур, необхідних для засвоєння текстів, розпочинати їх тренування. Отже, сучасні підходи у навчанні іноземної мови в неможливому закладі вищої освіти полягають в умінні поєднувати методи навчання, що ґрунтуються на функціонально-комунікативній лінгво-дидактичній моделі мови та розробці системи навчання студентів мовленнєвому спілкуванню на професійні теми.

На початку вивчення іноземної мови, як правило, мотивація досить висока, але коли студент стикається з труднощами, мотивація знижується або зникає зовсім. Метою викладача в даній ситуації є вплинути на це, застосовуючи всі мотиваційні засоби. Весь навчальний процес повинен бути побудований так, щоб кожний відчував задоволення від комунікації. Необхідно посилити особистісну орієнтацію, використовувати актуальний матеріал для підготовки, особливо коли студент відіграє будь-яку роль в змодельованій ситуації на занятті [2, с. 318]. Необхідно створювати такі умови під час навчання, щоб студент почував себе комфортно та був впевнений в своїх силах. Якщо є впевненість в собі, то зростає й мотивація до вивчення мови. Пропонувати студентам такі завдання, при виконанні яких вони б усвідомлювали перспективність своєї діяльності, прагнули до досягнення результату. Використовувати всі можливі методи (проекти, рольові ігри та інше), різні стимули, заохочення, які підвищують інтерес та активність студентів. Підвищення мотивації може здійснюватися за залученням студентів до самостійної роботи на заняттях, виконанні завдань проблемного характеру, використанні країнознавчого матеріалу, встановленні взаємозв'язку іноземної мови з іншими дисциплінами. Такі види роботи, як групові, парні, творчі завдання та проекти повинні займати значне місце в навчальному процесі.

Студентам необхідно надати можливість реалізувати власні наміри в процесі вирішення тих чи інших комунікативних завдань. Сутність вивчення іноземної мови повинна полягати не в механічному заучуванні, а в інтелектуальній та творчій переробці матеріалу та його правильній інтерпретації.

Потрібно досягнути того, щоб студент не був пасивним спостерігачем, а для цього необхідно надати йому можливість проявити свою активність. Він повинен усвідомлювати свою діяльність, бачити результат та аналізувати свої помилки. Враховуючи те, що студенти в групі мають різний рівень знань, на занятті потрібно формувати завдання індивідуально для кожного студента чи мікрогрупи. Якщо студент буде задоволений результатами своєї роботи, то підвищиться якість навчання та відповідно мотивація до навчання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Сучасне суспільство висуває до фахівця будь-якого профілю високі вимоги, серед яких, обов'язковим є знання іноземної мови. Процес вивчення іноземної мови, при використанні сучасних педагогічних технологій володіє високим освітнім та виховним потенціалом. Успішне володіння ним сприяє становленню конкурентоспроможних професіоналів. Вирішити завдання забезпечення високого рівня володіння іноземною мовою можна за умови використання викладачами методик та технологій, які відповідають сучасності та поєднують в собі найкраще, що було створено багатьма поколіннями методистів та викладачів.

Сутність професійно-орієнтованого навчання іноземної мови полягає в його інтеграції зі спеціальними дисциплінами в різних галузях знань, формуванні професійно значимих якостей особистості в різних сферах діяльності з метою подальшої соціалізації. Для формування професійної компетенції з іноземної мови студенти повинні володіти комплексом знань, вмінь та навичок, впевнено орієнтуватися в своїй предметній галузі, володіти достатніми знаннями, які дозволяють аналізувати інформацію, формулювати та висловлювати власну думку з певних питань. Даний процес включає в себе декілька етапів: формування пізнавального інтересу, вивчення термінологічної та теоретичної бази, розвиток мовленнєвих вмінь та сприйняття іноземної мови.

Література

1. Барабанова Г. В. Методика навчання професійно-орієнтованого читання в немовному ВНЗ. К.: ІНКOS, 2005. 101 с.
2. Коваль Л. М. Формування у студентів немовних вищих навчальних закладів англомовної професійно орієнтованої мовної компетенції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20. 4. С. 318–321.
3. Крат О. І. Компоненти системи навчання іноземної мови професійного спрямування через зміст професійної діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету ім. А. Нобеля*. 2011. № 2 (2). С. 48–56.
4. Шевченко С. П. Застосування інтерактивних методів у процесі викладання курсу професійної англійської мови. *Молодий вчений*. 2020. №4. С. 481–483.

References

1. Barabanova, G. V. (2005), *Metodika navchannya profesijno-orientovanogo chitannya v nemovnomu VNZ* [Methodology for the development of professionally oriented reading in non-language in university], INKOS, Kyiv, Ukraine
2. Koval, L. M. (2010), "Formation of English-speaking professionally oriented language competence in students of non-language higher educational institutions", *Naukovij visnik NLTU Ukrayiny*, vol. 20.4, pp. 318–321.
3. Krat, O. I. (2011), "Components of the system of teaching a foreign language for professional purposes through the content of professional activity", *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu im. A. Nobelya*, vol. 2(2). S. 48–56.
4. Shevchenko, S. P. (2020), "Application of interactive methods in the process of teaching a course of professional English", *Molodij vchenij*, vol. 4, pp.481–483.